

PATRIK TÖRNUDD

JUOPUMUSSAKOT KRIMINAALIPOLIITTISENA ONGELMANA

Juopumuksen rangaistavuudesta ja koko juopumussakkojärjestelmästä on viime vuosina jatkuvasti keskusteltu sekä Suomessa että muissa maissa. Juopumussakkojärjestelmää voidaan laajalle levinneen käsityksen mukaan ilmeisesti pitää kriminaalipoliittisena ongelmana.¹⁾

Tämän käsityksen tueksi saatetaan viitata juopumuksesta pidätettyjen ja sakotettujen suureen määrään. Suoritettiinhan maassamme viime vuonna noin 140 000 juopumuspidätystä, joista yli puolet johti sakkoihin. Asukaslukumme huomioonottaen tämä määrä on kansainvälisesti katsoen erittäin korkea. Ehkä parhaana vertailuperusteena ovat Pohjoismaiden ja niiden pääkaupunkien juopumuspidätysluvut, joihin julkisuudessa usein on viitattu. Seuraava asetelma osoittaa, että asukasmäärään suhteutetut

pidätysluvut ovat Suomessa 2—3 kertaa Ruotsin ja Norjan lukuja sekä yli 8 kertaa Tanskan lukuja korkeampia. (Christiansen 1966)

Pidätykset vuonna 1964 1 000 asukasta kohti

	koko maa	pääkaupunki
Tanska	4,8	10,2
Suomi	40,5	96,1
Norja	11,5	30,0
Ruotsi	18,6	41,7

Pidätysten ja niihin liittyvien sakkojen suuren lukumäärän lisäksi on usein viitattu juopumussakkojen aiheuttamiin vankeinhoidollisiin ongelmiin (esim. Anttila 1960). Huomattava osa vankiloittemme vangeista, tällä hetkellä ehkä noin 15—20 %, on sakkovankeja, mikä luonnollisesti rasittaa sekä vankeinhoitotyötä että valtiontaloutta. Suurinta osaa näistä sakkovangeista on sakotettu nimenomaan juopumuksesta: oikeusministeriön vankeinhoito-osaston selvitysten mukaan noin 85 %:lla sakkovangeista on juopumussakkoja sovitettavanaan. Näis-

¹⁾ Artikkelin perustuu Suomen Kriminolisti yhdistyksen kokouksessa joulukuun 12. päivänä 1966 pidettyyn esitelmään.

tä enemmistö kärsii *yksinomaan* juopumus-sakkojen muuntorangaistusta.

Jonkin rikollis- tai vankiryhmän suuruus ei sinänsä välttämättä viittaa kriminaalipoliittiseen ongelmaan. Tässä tapauksessa on ongelman tehnyt ajankohtaiseksi se, että koko järjestelmän tarpeellisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta vahvasti epäillään. On syytä kysyä mitkä ovat juopumussakkojärjestelmän perimmäiset tarkoitukset. Tarkastelen tässä lähinnä juopumuksen kriminalisoinnin taustaa.

Juopumuksen kriminalisoinnin tausta

Ensimmäinen juopumusta koskeva maasamme sovellettu rangaistussäännös lienee sisältynyt Erik XIV:n hovijärjestykseen. Säännöksen taustana oli kruunajaisissa syntynyt tappelu siihen liittyvine diplomaattisen selkkauksen lisävivahteineen (Hytönen 1930). Tärkeiden toimitusten suojaaminen häiriöiltä on ilmeinen kriminalisoinnin peruste ja se heijastuu myös siinä pitkässä erillissäännösten rivissä, joita myöhemmin on annettu esim. pappien, jumalanpalvelukseen osallistuvien, sotamiesten, luotsien yms. juopumuksesta. Vuonna 1733 annettiin ensimmäinen yleinen juopumusta koskeva rangaistussäännös, mutta vielä sen jälkeenkin annetut lukuisat erillissäännökset viittaavat siihen, ettei yleistä säännöstä tosiasiallisesti sovellettu kaikkiin kansalaisiin ja kaikkiin tilanteisiin.

Kaupunkimaistuminen tuo lisäpiirteitä kriminalisoinnin sosiaalipsykologiseen taustaan: syntyy tarve suojata kaupunkilaisia kaduilla horjuvilta potentiaalisilta hyökkääjiltä tai häiritsijöiltä: harjoitetaan myös sosiaali- ja alkoholipolitiikkaa uhkailemalla maanantaisin juopottelevia kisällejä ja työmiehiä erikoisrangaistuksin.

Rangaistusasteikko on vaihdellut ankaruudeltaan: ankarimman rangaistuksen löytää vuoden 1829 asetuksesta, joka säättää viisikertaiselle juopolle vuoden pakkotyötä. Ehkä yliankaraksi havaittu rangaistus pois-

tettiin jo kolmekymmentä vuotta myöhemmin.

Olisi mielenkiintoista selvittää, koska ja miksi "pahennus"- tunnusmerkki liitettiin rangaistavaan juopumukseen. Ensimmäisen viittauksen tähän olen löytänyt jo vuoden 1738 kuninkaallisesta kirjeestä, jossa pahennusta herättävä juopumus kirkossa määritellään "häiriö-juopumusta" lievemmäksi rikokseksi. Näkemys juopumuksesta moraalirikoksena lienee kuitenkin päässyt valtaan vasta 1800-luvulla, ajan virtausten seurauksena; kieltolain aikana tämä kehitys luonnollisesti huipentui. Vielä 1930-luvun poliisien ammattilehdistä voi lukea kehoituksia rangaista yöllisessä puistossa nukkuvaa humalaista koska tämä herättää pahennusta — pidätystä suorittavissa poliisimiehissä!

Kaupungistuminen ja kasvava asukastiheys lisäänee juopuneen aiheuttamien potentiaalisten kitkatilanteiden määrää. Tästä huolimatta uskon, että yleisön rangaistusodotukset vain toissijaisesti kohdistuvat pahennusta aiheuttavaan juopumukseen. Kohtava tiedon taso, lisääntynyt moniarvoisuus ja havainnot moraalisen argumentaation tehottomuudesta juopumuksen säätelämisessä lienevät johtaneet aikaisempaan jonkin verran instrumentaalisempaan suhtautumiseen juopuneita kohtaan. Juopuneita ei myöskään koeta potentiaalisina hyökkääjinä samassa määrin kuin ennen — voidaanhan tilastoin osoittaa, että juopuneiden taipumus syyllistyä väkivaltarikoksiin on jatkuvasti vähentynyt. Yhä suurempi osa pidätyksistä kohdistuneen henkilöihin, joiden pidätetyksi joutumisriski liittyy keskimääräistä huonommin suojattuun alkoholinkulutusympäristöön. Pitäisinkin todennäköisenä että esim. Kööpenhaminan ja Helsingin pidätyslukujen eroavaisuus voi osittain johtua siitä, ettei pääkaupunkimme ravintolarakenne vastaa alkoholinkuluttajain sosiaalista rakennetta — alkoholin nauttiminen saa sen vuoksi meillä näkyviä, häiritseviä

ja irtolaismaista elämäntapaa muistuttavia piirteitä, sen tapahtuessa puistoissa, porraskäytävissä yms. paikoissa.

Juomakäyttäytymisen ja juomaympäristön ohella on myös sosiaalisen kontrollin luonne muuttunut. Vuosisadan alussa oli poliisiin turvautuminen vaivalloista: juopuneita jouduttiin kuljettamaan poliisiasemalle kädestä taluttamalla, kärryjä tai hevosajuria käyttäen. Vastakohta tämän päivän kaupunkiyhteiskuntaan motorisoituneine poliiseineen ja suurine puhelintihyeksineen on huomattava. Epäilemättä juopuneen pidättäminen tai säilöön ottaminen on nykyisin tärkeämmällä sijalla juopumuksen sosiaalisen kontrollin järjestelmässä kuin ennen. Tämäkin seikka saattaa vaikuttaa lieventävästi suuren yleisön rangaistusodotuksiin.

Sosiaalisten arvojen ja asenteiden ohella määräävät kriminaalipolitiikan suunnan eräät oletetut syy-yhteydet: oletetaan, että rangaistukset vaikuttavat määrättyllä tavalla rikollisuuteen. Epäilykset siitä, ettei juopumussakko sanottavasti vaikuta erityis- eikä yleisestävasti, ovat näytelleet huomattavaa osaa järjestelmään kohdistuneessa arvostelussa (esim. Westling 1960). Sen vuoksi pyrittiinkin Väkiuomakysymyksen tutkimussäätiön ns. sakkolaistutkimuksessa²⁾ selvittämään kumpaakin vaikutustyyppiä.

Erityisestävän vaikutuksen tutkimisessa käytettiin hyväksi Helsingin pidätysaineistosta poimittua otosta. Selostan lyhyesti tätä aineistoa.

Helsingin aineisto

Ensiksi käytiin läpi kaikki Helsingin juopumusilmoitukset vuoden 1955 joka toiselta kuukaudelta ja näistä ilmoituksista poimittiin otos siten, että perusotokseen tuli joka

²⁾ Sakkolaistutkimusta on vuodesta 1963 alkaen suoritettu Väkiuomakysymyksen tutkimussäätiön ja Kriminologisen tutkimuslaitoksen yhteistyönä. Tutkimusta on valvonut Väkiuomakysymyksen tutkimussäätiön nimittämä toimikunta, johon ovat kuuluneet professori Martti Kaila (puheenjohtaja), professori Inkeri Anttila, ylipoliisipäällikkö Fjalar Jarva, johtaja, varatuomari Elmer Oksala ja ylijohtaja Valentín Soine.

kymmenes tapaus. Lopulliseen otokseen otettiin vain joka toinen sakottamatta jääneistä tapauksista.

Perusotoksen 1601 tapauksesta johti noin puolet rangaistusvaatimuksen esittämiseen; ns. sakkottamisprosentti olikin Helsingissä lähellä 50 prosenttia. Tämä virallisten tilastojen ilmoittama luku on kuitenkin sikäli harhaanjohtava, että se on laskettu koko aineistosta, johon sisältyy myös yksityisalueella tapahtuneita säilöön ottamisia. Jos karsitaan nämä tapaukset sekä eräät pikkuryhmät, joissa tapaukseen liittyy muuta rikollisuutta yms., muodostuu "sakottamisprosentti" jäljelle jäävässä aineistossa (perusotoksessa 1261 tapausta) noin 60 prosentiksi.

Tutkimuksen yhteydessä pyrittiin mm. selvittämään, mitkä seikat olivat yhteydessä sakottamisriskiin. Tällöin tutkittiin mm. aikaa, vartiopiiriä, pidätyspaikkaa sekä erinäisiä henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyviä seikkoja. Mikään muu aineistossa mukana ollut muuttuja ei näyttänyt liittyvän sakottamisriskiin niin selvästi kuin pidätyspaikka: siellä, missä väkitiheys on korkea ja pahennus- ja häiriövaikutus oletettavasti erityisen voimakas, kuten esim. julkisessa kulkuneuvossa tai rautatie- ja linja-autoasemalla, joutuu 80—90 prosenttia pidätetyistä sakotetuiksi. Taulukon toisessa päässä

Taulukko 1. Juopumuksesta julkisella paikalla suoritettut pidätykset pidätyspaikan luonteen ja poliisin rangaistusvaatimuksen mukaan

Pidätyspaikka	N	Rangaistusvaatimus	
			%
julkinen kulkuväline	16		88
asema-alue (rautatie- ja linja-autoasema)	125		78
ajotie, maantie	27		78
puisto	145		75
ruokala, ravintola (sisällä)	25		68
jalkakäytävä	748		58
tori	46		52
satama- tai varastoalue, metsä, rakentamaton tontti	47		32
ruokala, ravintola (ovella)	14		27
liikehuoneisto, yhteismajoitus, sauna, sairaala	28		21
muu paikka	40		52
Kaikki	1261		60

ovat esimerkiksi satama- ja varastoalueet, metsä, rakentamattomat tontit jne.

Tutkimuksessa kartoitettiin myös pidätettyjen ja sakotettujen ominaisuuksia eri näkökulmista: erikoisesti kiinnitettiin huomiota pidätysten ns. kasautumisilmiöön.

Erityisestävä vaikutus

Tutkimuksessa käytettiin kahta erityisestävän vaikutuksen mittaria: *pidättämisriskiä*, joka mitattiin laskemalla aikaväli tutkimuspidätyksestä seuraavaan pidätykseen sekä *sakottamisriskiä*, jota tutkittiin tutkimuspidätyksen osalta, vertailemalla edellisten pidätysten yhteydessä sakotettuja ja sakottamatta jääneitä.

Tiedot tutkimusvuoden ja sitä seuraavan vuoden pidätyksistä oli saatu Helsingin poliisilaitoksen keskuskortistosta. Koska kortistoon merkitään vain Helsingin alueella tapahtuneet pidätykset, oli aineistosta karsittava kaikki ulkokuntalaiset sekä ne henkilöt, joiden asuinpaikasta ei ollut varmaa tietoa. Lisäksi poistettiin kaikki ne tapaukset, joissa asianomaisella vankilassaolon tai muun laitoksessaolon johdosta ei ollut mahdollisuuksia syyllistyä uuteen juopumukseen tutkimuspidätystä välittömästi seuraavana ajanjaksona. Koska irtolais- ja vankila-aines siten karsittiin pois, tapahtui erityisestävyyden vaikutuksen tutkiminen tavallista "sosiaalisemman" ryhmän puitteissa, mikä on otettava huomioon tuloksia arvioitaessa. Tiedot mahdollisista uusista juopumuspidätyksistä saatiin poliisin keskuskortiston lisäksi myös Helsingin kaupungin huoltoviraston kortistoista, joita seurattiin aina vuoteen 1960. Mikäli asianomainen oli pysytellyt Helsingissä ja uudelleen pidätetty juopumuksesta noin viiden vuoden sisällä, piti aineistosta siis löytyä tietoja hänen uusimisestaan. Taulukko 2 osoittaa, missä määrin uuteen juopumukseen syyllistyneitä löytyi ja minkä suuruisia aikavälejä havaittiin.

Kahden yllä vertailtavan ryhmän erot ovat

Taulukko 2. Aikaväli seuraavaan juopumuspidätykseen: sakotettujen ja sakottamatta jääneiden tapausten vertailu

	ei tietoa uudesta juopumus- pidätyksestä	aikaväli (mediaani) seuraavaan pidä- tykseen
tutkimuspidätyksen yhteydessä sakotet- tu (n = 305)	13 %	3 kk 9 päivää
tutkimuspidätyksen yhteydessä sakotta- matta jääneet (n = 224)	15 %	3 kk 18 päivää

mitättömiä: keskeistä asetelman tiedoissa on se, että puolet tutkituista henkilöistä oli uudelleen pidätetty noin kolmen ja puolen kuukauden sisällä edellisestä pidätyksestä. Uusiminen kasautuu jyrkästi tämänkin ajanjakson puitteissa: se on huipussaan tutkimuspidätystä välittömästi seuraavan viikon aikana. Melkein neljännes uusineista on uudelleen pidätetty kuukauden sisällä entisestä pidätyksestä. Juomakäyttäytymisen pakonomaisuuteen ja kasautumiseen viittaavat tiedot antavat jo sinänsä aihetta epäillä sakon erityisestävää merkitystä. Erityisestävyyden täsmällisemmäksi selvittämiseksi olisi kuitenkin pyrittävä tutkimaan kahta vertailukelpoista ryhmää, sakotettuja ja sakottamatta jääneitä. Mm. ruotsalaisen kriminologin B. Börjessonin väitöskirjassaan (B. Börjesson 1965) käyttämä menetelmä olisi periaatteessa paras: tällöin tutkitaan kaikkien tiedossa olevien muuttujain yhteyttä uusimismuuttujaan ja saadaan siten, tavanomaisia multippelikorrelaatiomenetelmiä käyttämällä, yhdistetty muuttuja, joka ilmaisee yleisen uusimisalttiuden. Menetelmä on varsin työläs eikä tämän tutkimuksen aineisto laadultaan sopinut erikoisen hyvin monimuuttujamenetelmiin rakentuvaan analyysiin. Mikäli aineistosta löytyy jokin muuttuja, joka on selvästi ja voimakkaasti yhteydessä uusimisriskiin, voidaan tyytyä tähän yhteen muuttujaan; osoittaahan kokemus että yksi tai kaksi muuttujaa useimmiten ratkaisevimmin hahmottavat yhdistettyä muuttujaa sellaisissa tutkimuksissa, missä uusimista on yri-

Taulukko 3. Aikaväli edelliseen ja seuraavaan juopumuspidätykseen

Aika edelliseen pidätykseen	N	Aika seuraavaan pidätykseen uusineiden mediaaniaikaväli			
		näistä uusineet		sakotetut	ei sakotetut
		N	%		
0—4 pv	39	38	97	14 pv	17 pv
5—14 pv	55	55	100	23 pv	27 pv
15—30 pv	48	46	96	2 kk 10 pv	1 kk 15 pv
1—1.9 kk	59	58	98	2 kk 15 pv	2 kk 19 pv
2—2.9 kk	34	34	100	1 kk 15 pv	1 kk 20 pv
3—4.9 kk	40	39	98	1 kk 25 pv	3 kk
5—8.9 kk	52	49	94	2 kk 19 pv	3 kk 15 pv
9—23 kk	71	63	89	5 kk 15 pv	10 kk 15 pv
2 v —	54	39	72	1 v 15 pv	1 v 9 kk
ensikert.	77	33	43	8 kk 25 pv	8 kk 29 pv
kaikki	529	454	86	3 kk 9 pv	3 kk 18 pv

tetty selittää lukuisten muuttujain avulla. Käytännöllisesti katsoen kaikissa uusimista selvittävissä kriminologisissa tutkimuksissa on tällaiseksi "voimakkaaksi" muuttujaksi osoittautunut aikaisempi rikollisuus. Tämän johdosta tuntui luonnolliselta ryhmitellä tapaukset sen mukaan, miten pitkä oli aikaväli edelliseen juopumuspidätykseen. Tässäkin kävi ilmi, että uusiminen liittyy selvästi aikaisempaan rikollisuuteen: aikaväli seuraavaan pidätykseen oli yleensä sitä pienempi mitä lyhyempi vastaava aikaväli edelliseen pidätykseen oli ollut.

Tästä taulukosta (taulukko 3) ilmenee, että yhtä ryhmää lukuunottamatta muissa ryhmissä sakotetut on uudelleen pidätetty aikaisemmin kuin samaan ryhmään kuuluvat sakottamatta jääneet. Näyttää siis siltä, ettei juopumussakko ole vaikuttanut erityisesti pidätysriskiin.

Tutkimuksessa tarkasteltiin lisäksi sakottamisriskiä tutkimuspidätystä edeltäneiden pidätysten sakottamistietojen pohjalta. Tässäkin pyrittiin aikaansaamaan vertailukelpoisia ryhmiä pitämällä yhtä muuttujaa vakiona; muuttujaksi valittiin henkilökohtainen sakotetuksi tulemisalttius vuosina 1951—1960. Aineistoa luokiteltaessa oli tosin laskettu erikseen pidätysten ja sakkojen lukumäärä näinä vuosina: ryhmittelemällä aineistoa näiden kahden muuttujan mukaan samanaikaisesti voitiin kuitenkin muodostaa karkea luokitus yleisen sakottamisalt-

tiuden mukaan. Vaikka vähemmän kuin 6 pidätystä sisältäneet tapaukset heti alkuun karsittiin pois, näytti henkilökohtaisen sakottamisriskin arvioiminen niin karkealta, että vertailuun otettiin vain kaksi äärimmäisryhmää: ne, joiden arvioitu henkilökohtainen sakotetuksi tulemisalttius oli yli 70 prosenttia; sekä ne, joiden riski oli alle 40 prosenttia. Näiden kahden ryhmän sakotettuja ja sakottamatta jääneitä vertailtiin tutkimuspidätystä välittömästi edeltäneiden pidätysten osalta. Eräissä tapauksissa oli tietoja vain yhdestä edellisestä pidätyksestä; toisista oli saatu tietoja kahdesta tai kolmesta edellisestä pidätyksestä.

Vertailun tulokset ovat samansuuntaisia edellä esitettyjen pidätetyksi joutumisalttiutta koskevien tulosten kanssa. Sakotettujen ja sakottamatta jääneiden väliset erot ovat pieniä ja useimmiten samansuuntaisia: sakottamisriski on hiukan suurempi aikaisemmin sakotettujen ryhmässä myöskin pidettäessä yleistä sakotetuksi joutumisalttiutta vakiona. Oletamus juopumussakon erityisestä vaikutuksesta ei siten saa tukea tästäkään vertailusta.

Lausuttakoon varauksena, että mittaus-tapa on ollut varsin karkea. Tutkimuksessa, jonka nimenomaisena tarkoituksena olisi erityisesti vaikuttuksen voimakkuuden tarkka mittaaminen, olisi syytä käyttää useampaan yksilökohtaiseen havaintoon perustuvaa aineistoa sekä pitää

vertailuja suoritettaessa useampia muuttujia vakiona. Täysin luotettavaa tietoa erityisestä vaikutuksesta saataneen vasta kokeellisesta tutkimuksesta.

Ei kuitenkaan ole syytä aliarvioida "survey"-tyyppisten tutkimusten käyttökelvottomuutta kriminaalipoliittisen päätöksenteon perustana. Vaikka parempia ja täsmällisempiä mittaustarkkuuksia aina voidaan kehittää, saavutetaan mittaustarkkuuden lisääntyessä varsin pian se taso, missä lisääntynyt tarkkuus ei enää ole relevantti kriminaalipoliittiselle päätöksenteolle.

Tämän tutkimuksen osalta uskaltaisn lausua, että mikäli juopumussakolla olisi *tuntuva* erityisestävä vaikutus tyypillisen juopumuksesta sakotetun henkilön pidätys- ja sakottamisriskiin, olisi tämä vaikutus todennäköisesti ilmennyt tarkastellussa aineistossa. Vaikutusta ei havaittu, mikä voi johtua siitä, ettei juopumussakko lainkaan vaikuta erityisestävästi. Myös saattaa erityisestävä vaikutus olla niin vähäinen, ettei sitä voida tällaisen tutkimuksen puitteissa havaita.

Yllä lausuttu toteamus koskee sakotettujen kokonaisjoukkoa. On mahdollista, jopa todennäköistä, että on olemassa sellaisia erillisryhmiä, joihin sakoilla voi olla tuntuvaakin erityisestävää vaikutusta; samoin voi löytyä ryhmiä, joissa sakottaminen päinvastoin tuntuvasti lisää pidätys- ja sakottamisriskiä. Rikosoikeudellisten säännösten muuttuminen kohti yksilökohtaisten ominaisuuksien mukaan jäsennehtyjä erillis-säännöksiä tapahtuu kuitenkin, ja sen tulee-kin tapahtua, hitaasti. En usko, että näiden pienten erillisryhmien löytäminen sanottavasti vaikuttaisi tämän hetken ajankohtaisiin kriminaalipoliittisiin päätöksenteon ongelmiin.

Sakon yleisestävä vaikutus

Olen edellä tarkastellut juopumussakon erityisestävää vaikutusta. Siirryn nyt juopumussakon yleisestävään vaikutukseen

liittyviin ongelmiin, joita sakkolaistutkimuksen puitteissa pyrittiin kokeellisesti selvittämään. Juopumustapausten ns. sakottamisprosentti vaihtelee Suomessa suuresti paikkakunnittain: säilytystilojen puutteellisuus, kuljetusetäisyydet, poliisihenkilökunnan suhde asukastiheyteen yms. seikat selittänevät suuren osan alueellisista eroavaisuuksista. Eri ajanjaksoina tapahtuneet sakottamisprosentin muutokset näyttävät usein johtuneen yhteiskuntarakenteen muuttumisen ohella eri elinten painostustoimenpiteistä yms. Näin ollen ei näytä mahdolliselta selvittää keskimääräisen sakottamisriskin yleisestävää vaikutusta turvautumatta kokeelliseen tutkimukseen. Tällainen suoritettiin Väki-juomakysymyksen tutkimussäätien sakkolaistutkimukseen liittyvänä osatutkimuksena.

Sen jälkeen kun tutkimusasetelman juridisia, moraalisia ja käytännöllisiä ongelmia oli tarkoin pohdittu³⁾ valittiin tutkimuskaupungeiksi kolme keskikokoista kaupunkia sekä vertailukaupungeiksi kolme suunnilleen samankokoista ja muutenkin samantyyppistä kaupunkia. Kolmen tutkimuskaupungin poliisipäälliköt kutsuttiin yhteiseen neuvotteluun sakkolaistutkimustoimikunnan kanssa, ja tällöin sovittiin siitä, että vuodesta 1962 alkaen aina vuoden päättymiseen saakka noudatettaisiin käytäntöä, jonka mukaan:

1) juopuneita pidätettäisiin samoin kuin aikaisemminkin; mutta

2) poliisi esittäisi lain tunnusmerkistön puitteissa rangaistusvaatimuksia säästeliäämmmin, siten että lievennettäisiin sakottamista alkaen vähiten häiritsevästä rajatapauksista. Tavoitteeksi otettiin sakottamisprosentin pudottaminen alle 20 prosentin, kun se edellisinä vuosina oli näissä kaupungeissa ollut 40—50 %.

³⁾ Yksityiskohtaisempia tietoja kokeilusta, sen taustasta ja tuloksista esitetään artikkelissani "The effect of fines for drunkenness: a controlled experiment" teoksessa "Scandinavian Studies in Criminology II". Universitetsforlaget, Oslo. (Painossa).

Taulukko 4. Juopumuspidätysindeksi vuosilta 1959 — 1964. Juopumuspidätykset keskväestön 10 000 henkilöä kohti. Indeksien perusvuotena 1960.

Paikka-kunta	1959	1960	1961	1962	1963	1964
T-1	98	100	99	97	144	113
V-1	119	100	95	79	93	114
T-2	102	100	107	90	90	92
V-2	112	100	103	94	115	116
T-3	104	100	118	101	86	89
V-3	92	100	103	72	87	68

Pidettiin selvänä, että kokeilu heti lopetettaisiin jos kaupungin juopumustilanteessa tapahtuisi dramaattista huononemista. Tämä pelko osoittautui kuitenkin turhaksi. Itse asiassa kokeilun eräänä heikkoutena oli se, ettei sakottamisprosentin muuttumisesta riittävässä määrin huomattu juopuneitten keskuudessa. Kun mitään huononemista juopumustilanteessa ei ilmennyt, kehoitettiin ao. poliisilaitoksia mikäli mahdollista pyrkimään edelleen soveltamaan alhaisemalla tasolla olevaa sakottamispolitiikkaa, jotta saataisiin tietoja pidemmän ajanjakson vaikutuksista. Taulukossa 4 esitetään tietoja kolmen tutkimuskaupungin (T) ja kolmen vertailukaupungin (V) juopumuspidätyksistä vuosina 1959—1964. On syytä mainita, että sakottamisprosentin hidas alentaminen aloitettiin jo vuoden 1961 viimeisinä kuukausina, joskin kokeilu virallisesti alkoi vasta vuoden vaihteessa.

Juopumuspidätysten suhteen voidaan lyhyesti todeta, ettei mitään näkyvää ja johdonmukaista muutosta tutkimuskaupungeissa ole ollut havaittavissa. Vuoden 1963 pidätyshuippu kaupungissa T—1 johtui, poliisipäällikön ilmoituksen mukaan, sinä vuonna kaupunkiin perustetusta suuresta tietyömaasta.

Tutkittiin myös erikseen vuoden 1962 ensimmäisellä puoliskolla pidätettyjä henkilöitä vertailemalla heitä edellisen vuoden ensimmäisellä puoliskolla pidätettyihin; näin haluttiin mm. selvittää, oliko tapahtunut muutosta pidätettyjen henkilöiden lukumäärässä vaikka pidätysten lukumäärä ei

ollut kasvanut. Samoin pyrittiin selvittämään, oliko paikkakuntalaisten osuus pidätettyjen lukumäärässä muuttunut vai pysynyt samana.

Esittelemättä tässä yksityiskohtia toteen, ettei yllä mainittujen seikkojen osalta ole havaittavissa mitään johdonmukaista ja selvää muuttumista kokeilun yhteydessä.

Tilastoihin ei tosin aina ole luottamista ja sen vuoksi käytettiin vielä yhtä keinoa kokeilujen mahdollisesti aiheuttamien vaikutusten esille saamiseksi. Haastateltiin kokeilukaupunkien poliisihenkilöstöä ja tiedusteltiin — anonyymien ryhmähaastattelun puitteissa — mielipiteitä kaupungin juopumustilanteesta, juopuneiden suhtautumisesta heitä pidättäviin poliiseihin, sekä mielipiteitä kokeilun vaikutuksesta yleensä.

Vastaukset olivat yllättävän yksimielisiä: ylivoimainen enemmistö katsoi, ettei juopuneiden lukumäärä ollut lisääntynyt ja ettei juopuneiden käyttäytyminen pidättämistilanteessa ollut muuttunut. Kuitenkin katsoi 40 % vastanneista (N = 58), että kokeilulla oli ollut pääasiassa myönteisiä vaikutuksia; 45 % katsoi, ettei sillä ollut enempää myönteisiä kuin kielteisiä vaikutuksia, ja 16 % näki siinä pääasiassa kielteisiä vaikutuksia. Kommentaareissaan viittasivat myönteisesti suhtautuneet poliisit sakottamisen tehottomuuteen, sakkovankien kansantaloudelliseen rasitukseen sekä sakottamisen poisjäämisestä aiheutu-neeseen poliisin ja yleisön suhteiden parantumiseen. Kielteisesti suhtautunut pieni ryhmä katsoi juopumustilanteen huonontuneen.

Kokeilua suunniteltaessa päätettiin tarkoin välttää julkisuutta. Arveltiin, että suggestioaltis yleisö ryhtyisi heti tekemään omia havaintojaan juopumustilanteesta, mikä helposti olisi vienyt kokeilun päättämiseen johtaviin ristiriitoihin. Poliiseja haastateltaessa kävikin ilmi, että kaikesta päätellen vain "ehkä muutama" poliisin vakinaisista asiakkaista oli huomannut sakot-

tamisprosentin muuttuneen. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen kaksi tarkkailijaa oleskeli myös muutaman päivän ajan suurimman kokeilukaupungin "ala-maailmassa", lyöttäytyen juomaryhmien seuraan: Heidän havaintonsa vahvistavat käsitystä, ettei yleistä sakottamisriskin alenemista ollut huomattu. Omakohtainen sakottamisriskin aleneminen oli tosin huomattu, mutta sitä ei osattu yhdistää mihinkään viralliseen sakottamiskäytännön muutokseen.

Toteamus, ettei edes poliisin vakituinen asiakasryhmä ollut huomannut sakottamiskäytännön muutosta, vähentää tulosten merkitystä yleisestävän vaikutuksen merkityksen osoittajina: olisikin ehkä oikeampaa puhua erityisestävästä vaikutuksesta jos kysymys on yksinomaan yksilökohtaiseen riskin punnitsemiseen perustuvasta vaikutuksesta, tai, kuten tässä tapauksessa, näkyvän vaikutuksen puuttumisesta.

Eräaseen seikkaan haluaisin kiinnittää erikoista huomiota tämän kokeilun yhteydessä. Haastateltaessa poliiseja useat halusivat nimenomaan tähdentää, että kaupungin yleisen juopumustilanteen kannalta viranomaisten harjoittama *pidättämisspolitiikka* oli ratkaiseva, paljon ratkaisevampi kuin se minkä päätöksen poliisiaseman päivystävä komissario sitten teki sakottamisesta. Tämä onkin erittäin tärkeä näkökohta. Vaikka pidättäminen ei ole mikään rangaistus, täyttää se epäilemättä yleisestävälle kontrollitoimenpiteelle asetettavat vaatimukset: se on näkyvä ja välittömästi rikokseen liittyvä toimenpide, joka monesta syystä on pidätyksen kohteelle niin epämiellyttävä, että hän pyrkii sitä välttämään mikäli persoonallisuudeltaan ja alkoholi-käyttäytymistyyppiltään siihen pystyy. Ei tosin kaikissa, mutta varsin monessa tapauksessa pidätyksen kohde myös hyväksyy periaatteessa pidättämisen mielekkäänä toimenpiteenä; antaahan pidätys mm. eräänlaisen suojan pidätyksen kohteelle.

Vaikka tutkimus ei ole antanut tyydyttä-

vää vastausta kysymykseen juopumuksen yleisestävän vaikutuksen voimakkuudesta, on tutkijalle itselleen kuitenkin vähitellen kiteytynyt näkemys, jonka mukaan sakottamisen taso sinänsä, irrotettuna siihen liittyvistä pidätystoimenpiteistä, ei ole erikoisen merkittävä juopuneiden käyttäytymiseen ja juopumuksen yleisyyteen vaikuttava tekijä.

Kriminaalipoliittista arviointia

Kysymyksenasettelu "mikä on juopumus-sakon rikollisuutta estävä vaikutus" on ehkä lähinnä kriminologinen. Tässä tilanteessa on kuitenkin tärkeämpää pohtia asiaa kriminaalipoliittisena ongelmana ajankohittaiset kriminaalipoliittiset vaihtoehdot esittäen. Tosin minkään tutkimuksen tiedot eivät sinänsä voi johtaa määrättyyn kriminaalipoliittiseen kannanottoon. Päätöksen sisältöön vaikuttavat aina asiatietojen lisäksi myös päätöksen tekijän omat arvostukset.

Tällä hetkellä ajankohittaiset kriminaalipoliittiset vaihtoehdot kohdistuvat juopumus-sakkojärjestelmän eri lohkoihin: 1) juopumuksen kriminalisointiin; 2) juopuneina tavattujen käsittelyyn sekä 3) juopumussakkojen muuntamisenmenettelyyn.

Tietävästi on harkittavana sellainen muuntamisenmenettelyn uudistus, joka lyhentäisi yhteenlaskettavien sakkojen muuntorangaistusta. Se vähentäisi vankilassa säilytettävien sakkovankien määrää, mikä olisi sekä kansantaloudellisesti että vankeinhoidollisesti tärkeää. Mutta vankilaan saapuvien sakkovankien lukumäärä ei kuitenkaan alenisi, vaikka keskimääräinen sovitamisaika lyhenisikin. Toistuvat lyhyet vankilamatkat jäisivät edelleen vankeinhoidolliseksi ja sosiaalihuollolliseksi ongelmaksi.

Tämän tutkimuksen yhteydessä tehdyt havainnot juopumuspidätysten kasautumisesta johtivat aikoinaan aloitteeseen ns. krapulahoidon järjestämiseksi. Olisi epäilemättä syytä ulottaa sosiaalilääketieteelli-

sen hoidon mahdollisuus kaikkiin juopumuksesta pidätettyihin, jotta rajuin pidätysten kasautuminen saataisiin hillityksi. Haluan kuitenkin voimakkaasti korostaa, ettei "juopuneiden hoitoasemien" perustaminen merkitse juopumussakko-ongelman ratkaisua. Asemien perustaminen voi lieventää ongelmaa suurissa asutuskeskuksissa, mutta sellaista ihmelääkettä, joka pysyvästi vähentäisi alkoholintarvetta ja pidätysriskiä ei liene vielä keksitty. Pidätettyjen säilyttäminen lukittujen ovien sisällä nykyistä kauemmin — jota joskus on julkisuudessa kaavailtu — ei myöskään toisi ratkaisua pulmaan. Tällaisilla keinoilla voidaan ehkä auttaa vähemmistöä, ja torjua fysiologisia syistä johtuvaa välitöntä alkoholintarvetta, mutta psykologiset ja sosiaaliset ongelmat jäävät ennalleen.

Mainittakoon tässä yhteydessä, että vaikka tutkitussa helsinkiläisaineistossa aikaväli seuraavaan pidätykseen olikin lyhyt, niin se oli kuitenkin mitattavissa päivissä eikä tunneissa. On tosin olemassa sellaisiakin, jotka joutuvat samana päivänä toistamiseen pidätetyiksi: tässä aineistossa niitä oli noin yksi tapaus kymmenestä.

Lyhyesti sanoen: vaikka muuntamisjärjestelmää kehitetään, vaikka juopuneiden hoito-asemia perustetaan suuriin kaupunkeihin, tulisi kriminaali- ja sosiaalipolitiikan rasitukseksi nähtävästi edelleen jäämään suuri vuotuinen juopumuksesta sakotettujen joukko. Ei voida välttyä ottamasta kantaa kriminalisointikysymykseen.

Voimakas mielipideyhmä katsoo, että juopumuksen kriminalisointi olisi kokonaan poistettava. Tämän kannan tueksi voidaan esittää rikoksen vähäpätöisyys suhteessa juopumussakkojen aiheuttamiin yhteiskunnallisiin ja yksilökohtaisiin ongelmiin sekä, ennen kaikkea, rangaistuksen yleis- ja erityisestävän vaikutuksen kyseenalaisuus. Kriminalisoinnin poistamisen jälkeen ylläpidettäisiin järjestystä ja kuria juopuneita pidättämällä ja mahdollisesti toimittamalla

heitä asianmukaiseen hoitoon. Lehtitietojen mukaan tullee Ruotsissa par'aikaa valmisteltavana oleva juopumussakkojärjestelmän uudistus kulkemaan tätä linjaa.

Meidän juopumusongelmamme on kuitenkin suurempi kuin Ruotsin ja ehkä myös yleisöä intensiivisemmin koskeva. Tämän huomaa lukiessaan lehtien yleisön osaston uskollisimman avustajakaartin mielipiteitä: kriminaalipoliittisia asenteitaan ja ratkaisujaan tarjoilevat auktoritäärissävyiset kverulantit. Pelkään, että vaikkeivät äsken esittämäni tulokset osoittaneet juopumussakon yleisestävää vaikutusta, tulisi äkillinen kriminalisoinnin poistaminen määräpäivästä alkaen ehkä kuitenkin johtamaan, ellei järjestelmän niin *muutoksen* tehoa valaiseviin vaikutuksiin. Lisäksi: eräänä rangaistusten tehtävänä on toimia aggressioiden kanavoijana. Vaikka sekä aggressiot että rangaistukset olisivat jossakin määrätyssä tapauksessa vähemmän tarkoituksenmukaisia, rikollisuuden estämisen kannalta, voi olla epäviisasta liian äkkijyrkästi poistaa suu- relta yleisöltä tätä purkautumiskeinoa. Voi syntyä painetta soveltaa muita rangaistussääntöjä tai taipumusta soveltaa rankaisullisia piirteitä sisältäviä huolto-oikeudellisia toimenpiteitä. Todettakoon myös, että haastatteleman sakkovangit usein yhdistivät sakottamisriskin siihen, miten he olivat käyttäytyneet poliisin suoritessa pidätystä. Ei liene suotavaa, ettei pidätettävän käyttäytymiseen kohdistu minkäänlaista rangaistusuhkaa: sellainen tilanne voi heikentää poliisin arvovaltaa ja kiristää suhteita yleisöön. Juopumuksen kriminalisoinnin täydellinen poistaminen johtaisi käytännössä todennäköisesti poliisin vastustamista koskevien yms. syytteiden lisääntymiseen — mikä olisi varsin kyseenalainen edistysaskel.

Vaikka juopumuksen kriminalisoinnin poistaminen voi olla pitkän tähtäimen kriminaalipoliittinen tavoite, olisi juopumussakko-ongelma siten nykytilanteessa mie-

lestäni pikemminkin pyrittävä ratkaisemaan kriminalisoinnin rajoittamisella. Ei ole heldmällistä tässä vaiheessa keskustella siitä, tulisiko sakottamisprosentti tällaisen juopumussäännösten uudistamisen jälkeen olla 15 prosenttia, viisi prosenttia vai vielä pienempi. Käytännön vaatimukset ja lakitekniset näkökohdat juopumuksen tunnusmerkistön uusimisessa ratkaisevat sakottamisen yleisyyden lainuudistuksen jälkeen. Eräänä mahdollisuutena näkisin rangaistavuuden kytkemisen nykyistä selvemmin todellisen häiriön aiheuttamiseen, jolloin nykyinen, jonkin verran epämääräinen "pahennus"-tunnusmerkki poistettaisiin laista.

Lainsäädäntötekniset ongelmat voidaan kuitenkin jättää asiantuntijain harkittaviksi. Tässä vaiheessa olisi kriminaalipoliittinen keskustelu kohdistettava itse periaateratkaisuun: Onko syytä pyrkiä rajoittamaan

juopumuksen kriminalisointia koskemaan nykyistä huomattavasti pienempää osaa juopumuksesta pidätetyistä henkilöistä eli vain erikoisen häiritsevästi ja hyökkäävästi käyttäytyneisiin. Vai olisiko järjestelmä säilytettävä nykyisellään? Tämä on mielestäni nykyhetken keskeisin ongelmanasettelu.

Kirjallisuutta

Anttila, Inkeri: *Juopumussakot — kallit ja tehoton järjestelmä*. Alkoholipolitiikka 4/1960, ss. 156—157.

Börjesson, B: *Om påföljders verkningar*. Stockholm 1966.

Christiansen, Karl-Otto: *Stang mig en bajer!* Tuborg-KB-Posten nr 98/1966, ss. 1652—1656.

Hytönen, Viljo: *Suomen raittiusliikkeen historiaa*. Porvoo 1930.

Westling, Achilles: *Bötesförvandlingsstraffet*. Nordisk kriminalistisk årsbok 1960, ss. 48—52. Stockholm. 1962.

Vankeinhoidon vuosikertomus vuonna 1964. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja, sarja A, N:o 2.